

УДК 94(477.85)»18»

РЕЛІГІЙНА РЕФОРМА НА БУКОВИНІ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVIII СТОРІЧЧЯ. ЛІКВІДАЦІЯ МОНАСТИРІВ

ГЕОРГІЙ КОЖОЛЯНКО

*Буковинське етнографічне товариство
вул. Кордуби, 6, Чернівці, Україна, 58000*

В останній чверті XVIII ст. на Буковині було здійснено релігійну реформу, було ліквідовано ряд православних монастирів, створено Буковинський релігійний фонд і ін. На Буковині у другій половині XVIII сторіччя зростає кількість греко-католиків та католиків, особливо з часу входження краю в Австрійську імперію. В останній чверті XVIII ст. на Буковині завдяки проголошенню і втіленню в життя австрійським урядом толерантної релігійної політики успішно здійснювали віросповідання як православні, що переважали чисельно, так і греко-католики та католики.

Ключові слова: *релігія, реформа, митрополія, монастирі, релігійний фонд, монахи, окупація.*

Питання релігійної реформи на Буковині в часи перебування краю у складі Австрії у своїх працях розглядали Р. Ф. Кайндль¹, В. Ботушанський², І. Стринадко³, С. Смаль-Стоцький⁴, Ф. Циглауера⁵ і Ф. Климка.⁶ Проте цілий ряд питань, пов'язаних з релігійною реформою і ліквідацією монастирів у краї, ще не вивчено.

Коли Австрія окупувала Буковинський край (1774 р.), у церковних справах південна частина належала безпосередньо до яського митрополита. Північна частина краю була у віданні єпископа з Радівців, який у свою чергу підкорявся яському митрополитові. Цьому митрополиту підкорялись і монахи 31-го буковинського православного монастиря.

Керівники монастирів практично були самостійними правителями, і їхня залежність від митрополита була досить формальною. Таке становище обумовило фінансові зловживання монастирських ігуменів, які розтринькували церковні багатства на світські забави, а прості монахи жили в бідності.

Невисоким був і освітній рівень монахів. Більшість з них не вмели читати і писати. Це викликало проблему з забезпеченням вчителями нових шкіл, які відкривались у перші десятиліття австрійської окупації. В інших провінціях Австрії нові школи поповнювались якраз завдяки священнослужителям. На Буковині цю проблему в такий спосіб розв'язати не було можливості.

Яський митрополит ворожо поставився до того, що Австрія захопила Буковину, і поширював серед священників антиавстрійські настрої.

¹ Raymond Friedrich Kaindl, *Geschichte der Bukowina. III Abschnitt. Die Bukowina unter der Herrschaft des Österreichischen Kaiserhauses (zeit 1774)*. (Czernowitz, 1898); Raymond Friedrich Kaindl, *Geschichte von Czernowitz*. (Czernowitz, 1897).

² Василь Ботушанський, *Нариси з історії Православної Церкви Буковини (кінець XVIII – початок XX ст.)*. (Чернівці, 2012).

³ Ілля Стринадко, *Вижницька православна громада*. (Вижниця, 2017).

⁴ Степан Смаль-Стоцький, *Буковинська Русь*. (Чернівці, 1897).

⁵ Ferdinand Ziglauer, *Geschichtliche bilder aus der Bukowina zur Zeit der osterreichsschen Mitlarverwaltung*. В. 4. (Chernowitz, 1897).

⁶ Федор Климюк, *Буковинская Православная Церковь (1775–1918)*. (Черновцы, 1969).

Ці і ряд інших причин обумовили прискорення проведення на Буковині релігійної реформи. Вже 1779 р. військовий управитель Буковини Енценберг звернувся до австрійського уряду з меморандумом про невідкладність релігійної реформи⁷.

Основними ідеями релігійної реформи були: звільнення духівництва від управління маєтками та перехід останніх у власність держави.

Першими кроками у проведенні релігійної реформи було відокремлення буковинського духівництва від юрисдикції яеського митрополита і підпорядкування їх радовецькому єпископу, а останній був став під опіку карловицького архієпископа. Таке розпорядження уряду у Відні було винесено 16 березня 1787 р.

Наступним у релігійній реформі було перенесення єпископату до Чернівців у січні 1782 р. та створення церковного органу – консисторії, яка зразу ж створила комісію для перевірки діяльності монастирів. Тільки майже за сто років (1873 р.) єпископат у Чернівцях було перетворено на метрополію, яка поширювала свою владу в релігійних справах на Буковину і Далмацію.

У цей самий час на Буковині було оголошено урядовий документ про свободу віросповідання. Разом з православною церквою, що переважала чисельно, рівні права отримали католицька та протестантські церкви.

Першим зрозумів урядові бажання з Відня єпископ Досифтей Херескул. Він уже в серпні 1782 р. передав свої маєтки до державного управління, а натомість отримав від уряду плату в 7 тис. флоринів. Цей крок був показовим для інших священиків, які хоч і з незадоволенням, але також почали передавати свої маєтки державі.

Важливим моментом у прискоренні релігійної реформи було те, що в червні 1783 р. австрійський імператор відвідав Буковину. У своїх записах після відвідання Буковинського краю він зазначив: «Що стосується духівництва, то дуже важливо зменшити кількість монастирів, а їх маєтки зразу ж передати до держави. Щодо священиків-чужинців, які не живуть у краї, то їх майно потрібно забрати і створити фонд підтримки буковинського православного духівництва, відкрити школу в Сучаві, а що залишиться, то використати на інші релігійні потреби»⁸.

Проте здійснити те, що задумав Йосиф II щодо позбавлення священиків, які жили поза Буковиною, їхніх крайових маєтків, без відшкодування не вдалося. Монастирі і священики виступили з протестом проти планів уряду й імператора. Наказ кайзера взяти маєтки без відшкодування так і не було виконано. Частину маєтків викупила держава, а частину обміняли на маєтки, які мали буковинські священики поза межами Буковини, наприклад, у Молдавії.

Реформа тривала до квітня 1785 р. і завершилася створенням православного релігійного фонду, що площею охоплював 2/3 усієї території Буковини. Цей фонд повністю контролював уряд.

У такий спосіб австрійському урядові вдалося обмежити надбагатства окремих священиків та монастирів, зняти небезпеку фінансової підтримки антиавстрійських сил на Буковині й поставити під свій контроль православне духівництво краю.

До православного віросповідання на Буковині належали також православні вірмени та росіяни-старообрядці. Р. Ф. Кайндль зазначає, що перші прийшли на Буковину ще в часи входження краю до Молдавського князівства. В релігійних справах вони підпорядковувались єпископові з Анатолії. Частина вірмен прибула на Буковину в XVII сторіччі з Галичини (зі Львова) і стали католиками.

Енценберг робив спроби перетягнути всіх вірмен до католицизму. Проте така настирливість і поспішність військового управителя краю викликала незадоволення вірменської общини, яка поскаржилася до Відня, і Двірцева військова рада в червні 1783 р.

⁷ Raymond Friedrich Kaindl, *Geschichte der Bukowina. III Abschnitt*, 31.

⁸ Ibid, 32.

наказала Енценбергові в цьому питанні чинити тактовно і не звертати уваги на їхнє віросповідання. Вони важливі для Австрійської держави як мешканці краю і справно платять податки.

Негативну реакцію на настирливе приведення до католицизму сучавських вірмен висловив імператор Йосиф II, який у листі до військового управління Буковини від 19 червня 1783 р. застерігав: «Потрібно припинити всі тиски на релігію вірмен і не зачіпати їх у життєвих справах. Потрібно ще більше прагнути привернути таких людей до поселення в межах Австрії»⁹, греко-католиків (уніатів), які, як зазначає Р. Ф. Кайндль, майже повністю українці (русини). Після того, як Австрія окупувала Буковину, частина з них прибула з Трансильванії, Марамуреша, Польщі і Галичини.

Питання про уніатів Буковини розглядали у Відні на урядовій нараді у квітні 1780 р. Було вирішено будувати для уніатів церкви і підпорядкувати їх уніатському єпископові у Львові. Проте православний єпископ Досифтей Херескул висловив протест цьому рішення, вказавши на втручання у релігійні справи українців і на можливі небажані збурення серед прихожан. Відповідно підпорядкування греко-католиків Буковини у XVIII ст. львівському єпископові так і не відбулося. Лише у травні 1812 р. австрійський уряд дозволив призначати греко-католицьких священників на Буковині зі Львова. Р. Ф. Кайндль наводить слова з хроніки румунсько-католицького костелу м. Чернівців: «У більшості, особливо в селах, перейшли на православ'я. Але багато, особливо у містах і містечках, де були католицькі священники, вони з'єдналися з католиками»¹⁰. При цьому він робить висновок, що чернівецькі уніати з давніх часів і завжди були на католицькій релігійній службі.

Щодо осіб католицького віросповідання, то перші католики (латинники) прийшли на Буковину з австрійськими військами. Але кількість їхня швидко зростала, і вже на 1786 р. їх нараховувалось у краї майже 4 тисячі.

Отже, в останній чверті XVIII ст. на Буковині завдяки проголошенню і втіленню в життя австрійським урядом толерантної релігійної політики успішно здійснювали віросповідання як православні, що переважали чисельно, так і греко-католики та католики.

RELIGIOUS REFORM IN BUKOVINIA IN THE LAST QUARTER OF XVIIIth CENTURY. LIQUIDATION OF MONASTERIES

GEORGE KOJOLIANKO

Bukovinian Ethnographic Society
Street Korduba, 6, Chernivtsi, Ukraine, 58000

SUMMARY

In the last quarter of the eighteenth century a religious reform was carried out in Bukovina, a number of Orthodox monasteries were liquidated, a Bukovinian religious fund was created, and others. In Bukovina, in the second half of the 18th century, the number of Greek Catholics and Catholics, especially since the entry of the province into the Austrian Empire, has increased. In the last quarter of the eighteenth century, in Bukovina, thanks to the proclamation and implementation by the Austrian government of tolerant religious politics, successfully carried out religious beliefs as prevalent numbers, Orthodox, and Greek Catholics and Catholics.

At the time of the occupation of the Bukovina region (1774) Austria in the church affairs the southern part was directly related to the Yassk metropolitan. The northern part of the region was under the direction of a bishop from Radovtsev, who, in turn, obeyed the Gipsy Metropolitan. The monks of the 31st Bukovyna Orthodox monastery obeyed this metropolitan.

⁹ Ibid, 35.

¹⁰ Ibid, 36.

The leaders of the monasteries were almost independent rulers and their dependence on the Metropolitan was quite formal. This situation has caused financial abuse of the monastic hegumen, which scattered church wealth for secular fun, and simple monks lived in poverty.

The educational level of monks was also low. Most of them did not know how to read and write. This caused the problem of providing teachers of new schools that opened up in the first decades of the Austrian occupation. In other provinces of Austria, new schools were replenished at the expense of clerics. In Bukovina, this problem was not resolved in this way.

Yassky metropolitan capture of Bukovina met with Austria hostile and spread anti-Austrian sentiment among priests.

These and a number of other reasons led to an acceleration of religious reform in Bukovina. Already in 1779, the military governor of Bukovina Enzenberg appealed to the Austrian government with a memorandum on the urgency of religious reform.

The main ideas of religious reform were: the liberation of the clergy from the management of estates and the transition of the latter into state ownership.

The first steps in carrying out the religious reform were the separation of the Bukovyna clergy from the jurisdiction of the Yassky Metropolitan and the submission of their bishopric of the Soviet Union, and the latter was under the tutelage of the Karlovy Archbishop. Such a government order in Vienna was adopted March 16, 1787

The next religious reform was the postponement of the bishopric in Chernivtsi in January 1782 and the creation of a church body, a consistory, which immediately set up a commission to verify the activity of the monasteries. Only in almost a hundred years (in 1873) the bishopric in Chernivtsi was transformed into a metropolis that spread its authority in religious affairs to Bukovina and Dalmatia.

At the same time, a government document on freedom of religion was proclaimed in Bukovina. Along with the numerically dominant Orthodox Church, the rights were Catholic and Protestant churches.

Bishop Dosifteu Herezkul was the first to understand the government's wishes from Vienna. He already in August 1782 transferred his estates to the state administration, but instead received from the government a fee of 7 thousand florins. This step was indicative for other priests who, albeit with dissatisfaction, also began to transfer their estates to the state.

An important moment in accelerating the religious reform was the visit of the Austrian Emperor Bukovina in June 1783. In his records after visiting the Bukovina region, he noted: As for the clergy, it is very important to reduce the number of monasteries, and immediately transfer their estates to the state. Regarding the foreign priests who do not live in the province, they will take away their property and create a fund for the support of the Bukovynian Orthodox clergy, to open a school in Suceava, and what remains will be used for other religious needs".

However, it would not be possible to realize Joseph II's intention to deprive priests who lived outside Bukovina of their estates without compensation. Monasteries and priests protested the plans of the government and the emperor. The order of the Kaiser to take the estates without compensation was never implemented. Part of the estates was redeemed by the state, and a part was exchanged for the estates that Bukovynian priests had outside of Bukovina, for example, in Moldova.

The reform lasted until April 1785 and ended with the creation of an Orthodox religious fund that covered 2/3 of the entire territory of Bukovina. This fund was fully controlled by the government.

In this way, the Austrian government managed to limit the wealth of individual priests and monasteries, eliminate the danger of financial support for anti-Austrian forces in Bukovina and put control of the Orthodox clergy of the region.

Key words: religion, reform, metropolia, monasteries, religious foundation, monks, occupation.

REFERENCES

- Botushansky, Vasyl. Essays on the history of the Orthodox Church of Bukovina (the end of the XVIII – the beginning of the twentieth century). Chernivtsi, 2012. (in Ukrainian).
- Kaindl, Raymond Friedrich. *Geschichte der Bukowina. III Abschnitt. Die Bukowina unter der Herrschaft des Osterreichischen Kaiserhauses (zeit 1774)*. Czernowitz, 1898. (in Germany).
- Kaindl, Raymond Friedrich. *Geschichte von Czernowitz*. Czernowitz, 1897. (in Germany).
- Klimyuk, Fedir. Bukovinsaya Orthodox Church (1775–1918). Chernivtsi, 1969. (in Russia)
- Stridadko, Ilya. Vyzhnytsya Orthodox community. Vizhnitsa, 2017. (in Ukrainian).
- Smal-Stotsky, Stepan. Bukovinskaya Rus. Chernivtsi, 1897. (in Ukrainian).
- Ziglauer, Ferdinand. *Geschichtliche bilder aus der Bukowina zur Zeit der osterreichsschen Mitstarverwaltung*. Vol. 4. Czernowitz, 1897. (in Germany).